

“Ze weten wel wat ze moeten typen, maar niet wat ze moeten zeggen”

Verklaringen voor een latere seksuele start

Rutgers

Arthur van Schendelstraat 696
3511 MJ Utrecht
Postbus 9022
3506 GA Utrecht

+31(0)30 231 34 31
office@rutgers.nl
www.rutgers.nl
www.rutgers.international

BIC ABNA NL 2A
IBAN NL18 ABNA 0496 3238 22
KvK 41193594

Utrecht, maart 2018

Auteur: Marianne Cense

Met dank aan: Silke van Cassel, Lot van Arend, Lisa Kooijman, Roxane Kroon en
Elianne Pasker (studenten Culturele Antropologie UU)

En Manouk Vermeulen, Iris Coehoorn en Karym Leito (mede interviewers)

© Foto omslag: iStock/PeopleImages

© Rutgers 2018

**“Ze weten wel wat ze moeten typen, maar niet
wat ze moeten zeggen”**

Verklaringen voor een latere seksuele start

Inhoud

1	Inleiding	3
1.1	Aanleiding onderzoek	3
1.2	Verklaringen en duiding vanuit het publiek debat	3
1.3	Hypothesen	5
1.4	Theoretisch kader: seksuele scripts	5
2	Onderzoeksdesign	7
2.1	Doel	7
2.2	Onderzoeksvragen	7
2.3	Methode en werkwijze	7
2.4	Onderzoeksgroep	8
2.5	Analyse	8
2.6	Ethische aspecten	8
3	Seksuele scripts	10
3.1	Normen over seks	10
3.2	Seksuele scripts	12
4	Verklaringen latere eerste keer	17
4.1	Verschuiving verrast jongeren	17
4.2	Verklaringen voor verschuiven leeftijd	17
4.3	Nadruk op succes en verantwoordelijkheid	19
4.4	Online vervangt offline contact	21
4.5	Onzeker door perfecte lichamen in (online) media	21
4.6	Verhoging alcoholgrens	23
5	Conclusies	24
	Literatuur	26

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Het onderzoek *Seks onder je 25ste* verscheen in 2017 voor de derde keer (Graaf, Nikkelen, Van den Borne, Twisk en Meijer, 2017). De representatieve survey geeft een actuele stand van zaken en doordat het onderzoek elke vijf jaar herhaald wordt, worden trends in de seksuele gezondheid van jongeren zichtbaar. De meest opvallende trend van 2017 is dat de leeftijd waarop jongeren starten met seksuele ervaringen veranderd is. Jongeren beginnen later aan seks dan 5 jaar geleden. Deze trend geldt voor alle vormen van seks: ook de eerste ervaringen met tongzoenen, voelen en strelen, vingeren en aftrekken en orale seks vinden een tot anderhalf jaar later plaats dan vijf jaar geleden. Nu heeft de helft van de jongeren met 15,4 jaar getongzoend. Met 16,2 jaar heeft de helft wel eens gevoeld en gestreeld. Ruim een jaar later (met 17,2 jaar) heeft de helft van de jongeren ervaring met vingeren of aftrekken en met 17,9 jaar heeft de helft van de jongeren orale seks gehad. Met 18,0 jaar heeft de helft van de jongeren geslachtsgemeenschap gehad. In 2012 was dat nog met 17,0 jaar. De verschuiving geldt niet voor alle jongeren in dezelfde mate. In deze tabel is te zien dat de mediane leeftijd van de eerste keer geslachtsgemeenschap bij jongens met 1,1 jaar gestegen is (van 17,2 naar 18,3 jaar), terwijl dit bij meisjes 0,7 jaar is (van 16,8 naar 17,5).

Tabel 1 Verschuivingen in leeftijd waarop 50% ervaring heeft (mediane leeftijden) (De Graaf et al, 2017, *Seks onder je 25ste*)

	Jongens		Meisjes		Totaal		12- tot 20-jarigen	
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017
n	3.235	8.053	4.606	20.500	7.841	20.500	5.331	13.228
Masturberen	13,2	13,3	15,9	16,2	14,3	14,4	14,4	14,8
Tongzoenen	14,6	15,8	14,6	15,2	14,6	15,4	14,4	15,6
Voelen en strelen	15,3	16,3	15,4	16,1	15,3	16,2	15,2	16,3
Aftrekken en vingeren	16,3	17,6	16,1	16,8	16,1	17,2	16,0	17,4
Geslachtsgemeenschap	17,2	18,3	16,8	17,5	17,0	18,0	16,8	18,3
Orale seks	17,1	18,2	16,8	17,6	16,9	17,9	16,9	18,0

Deze verschuiving treedt niet alleen in Nederland op. Ook in een groot Amerikaans survey onderzoek komt een zelfde stijging in de leeftijd naar voren (Ethier, Kann, and McManus, 2018). Sommige onderzoekers vinden het nog te vroeg om het een trend te noemen (Lindberg and Boyer, 2018). Hiervoor zou een stijging gedurende meerdere meetmomenten zichtbaar moeten blijven. Tegelijkertijd roept de verschuiving veel vragen op, ook om een duiding te kunnen geven wat dit betekent voor de seksuele ontwikkeling van jongeren. Het positieve aan de verschuiving is in elk geval dat het aantal jongeren dat op erg jonge leeftijd (13-14) al aan seks begint ook is afgenomen. Dat is positief, omdat zij vaker seksuele dwang ervaren bij hun seksuele start en minder sociaal weerbaar zijn (omdat de sociale vaardigheden van jongeren toenemen met hun leeftijd). Maar wat betekent deze verschuiving voor de andere jongeren? Tonen deze cijfers ons de weerbaarheid van Nederlandse jongeren anno 2018 of een gebrek aan sociale ruimte om te experimenteren?

1.2 Verklaringen en duiding vanuit het publiek debat

Op basis van *Seks onder je 25ste* is moeilijk te zeggen waar deze verschuiving vandaan komt. Van de jongeren die geen seks hebben zegt 46% van de jongens en 59% van de meisjes dat ze zichzelf te jong vinden. Omdat de verschuiving nog recent is, is er ook internationaal nog geen wetenschappelijk onderzoek naar mogelijke verklaringen gedaan. Naar aanleiding van *Seks onder je 25ste* is er in de Nederlandse media in 2017 gedebatteerd over mogelijke redenen voor de latere eerste keer. In de kranten worden een aantal deskundigen aan het woord gelaten die als hypothesen naar voren brengen:

- *Beschikbaarheid van porno*: jongeren zien steeds meer porno en dat schrikt eigen seksuele ervaringen af, want zeker meisjes denken dat ze dat niet allemaal kunnen (seksuologe Eveline Stallaard in Metro). Eerder onderzoek naar de invloed van porno laat echter zien dat het bekijken

van online porno minimale invloed heeft op de kennis, opvattingen en het gedrag van jongeren. Professor Patti Valkenburg, hoogleraar Media, Jeugd en Samenleving aan de Universiteit van Amsterdam stelt in haar boek *Schermgaande jeugd* dat seksuele media jongeren juist helpen om hun seksualiteit te ontdekken en te vormen (Valkenburg, 2014).

- *Idealbeelden*: jongeren worden onzeker door alle gefotoshopte beelden en sexy vloggers die ze zien (Seksuologe Eveline Stallaard in Metro).
- *Social media*: jongeren zijn minder samen, maar zitten elk op hun eigen mobieltje. Ze ontmoeten elkaar minder, er is minder echt contact tussen jongeren (Eveline Stallaard en de Amerikaanse psychologe Jean Twenge).
- *Stijgende preutsheid*: ook door onzekerheid over het eigen lichaam (Eveline Stallaard).
- *Nieuwsgierigheid voorbij*: er is online zoveel seks voorradig dat je je bed er niet meer voor uit hoeft. Jongeren zijn niet nieuwsgierig meer (Opvoedkundige Marina van der Wal in Metro).
- *Hooggespannen verwachtingen van ouders*: jongeren krijgen de boodschap dat alles perfect moet zijn. Er mag niet meer geblunderd worden. Jongeren leren van ouders vooral dat ze grenzen moeten trekken. Ouders en jongeren zijn doorgesloten in hun angst. Social media en misbruikzaken hebben dat versterkt. (Marina van der Wal/Socioloog Frits Spangenberg, beiden in Trouw).

Over de duiding van de latere start als bron van zorg of niet, lopen de meningen uiteen. Sommigen zeggen dat leeftijden kunnen fluctueren en dat dat geen enkel probleem hoeft te zijn, of dat jongeren van nu wellicht weerbaarder zijn geworden (Socioloog Sylvia Holla in Trouw). De opvoedkundige Van der Wal is bang voor een generatie die sociaal niet vaardig meer is. Als jongeren de eerste ontwikkelingsfase overslaan (flirten, omgaan met liefdesverdriet en teleurstellingen, afstappen op iemand die je erg leuk vindt), dan heeft dit gevolgen voor hun relationele ontwikkeling en 'ga je gehandicapt je volwassen leven in'. 'Grenzen kun je alleen ontdekken door te experimenteren', stelt ze in Metro (Pel, Metro, 2017). Hoogleraar Patty Valkenburg is minder pessimistisch: 'Tot onze verbazing vonden wij kleine positieve effecten op sociale vaardigheden en vriendschap door het gebruik van sociale media. De kwaliteit van vriendschap en het zelfvertrouwen krijgen juist een boost. Vrienden voelen zich door sociale media dichter bij elkaar staan. Als volwassenen hebben wij vaak het idee dat tieners online in een andere wereld leven dan offline. Dat is gewoon niet het geval. Online praten ze meestal met dezelfde mensen als offline. Sociale media vormen één van de manieren om te spreken met leeftijdsgenoten. Onlinegesprekken vervangen face-to-face contact niet, ze zorgen er juist voor dat je elkaar vaker spreekt.' (Valkenburg geïnterviewd in Vrij Nederland, 2018).

De Amerikaanse psychologe Jean Twenge stelt in haar boek *iGen* (2017) dat zij sinds 2012 een enorme verschuiving ziet in hoe jongeren hun vrije tijd doorbrengen en hoe het met hun psychische gezondheid is. Uit haar analyse van wat er toen plaatsvond, blijkt dat in dat jaar de grens overschreden werd, dat meer dan de helft van de tieners een smartphone heeft (naar meer dan 75% in 2017). Zij stelt dat kinderen en jongeren van nu fysiek een stuk veiliger zijn, met hun smartphones op de bank, dan buiten op straat. Ze lopen minder risico op verkeersongelukken en drinken en roken minder. Tegelijkertijd lopen ze psychisch meer risico op depressies en suïcidaliteit. Jongeren daten minder en gaan minder uit, en het aantal tienerzwangerschappen in Amerika is dan ook enorm gedaald. Twenge stelt dat sociale media tieners aantoonbaar ongelukkig en eenzaam maakt, omdat de onderliggende mechanismen inspelen op hun angst om buitengesloten te worden en op pesten. Dit blijkt vooral op meisjes veel impact te hebben, omdat zij meer te maken hebben met cyberbullying, terwijl jongens meer fysiek geweld ervaren van elkaar. Er is een direct verband tussen het aantal uren dat een tiener op social media zit en de mate van depressie, stelt zij. Twenge deed onderzoek onder Amerikaanse tieners, die gemiddeld negen uur per dag bezig zijn met media. 'In Nederland is dat zeven uur, maar het kan ook zijn dat er in Nederland anders wordt gemeten' (Leter, Vrij Nederland, 2018). Valkenburg onderzoekt in Nederland hoe jongeren met online media omgaan. Uit haar onderzoek komt naar voren dat jongens het vaker prettiger vinden om online te communiceren dan meisjes. Valkenburg relateert het doembeeld van Twenge: 'Er wordt gedacht dat online contact van lagere kwaliteit is dan offline, dat is niet per se het geval. Brieven schrijven was vroeger het middel om een relatie te ontwikkelen, en dat vond niemand slecht. Nu kun je online heel goed emoties uiten.'

1.3 Hypothesen

Op basis van bovenstaande publieke discussies en literatuur zijn acht hypothesen geformuleerd voor de verklaring van een stijging van de leeftijd waarop jongeren voor het eerst seks hebben, die in dit onderzoek getoetst worden:

1. Jongeren zijn **conservatiever** geworden. Seks hoort thuis in een stabiele relatie, en doe je niet zomaar. De eerste keer seks moet dan ook met iemand zijn die heel speciaal voor je is.
2. Jongeren zien al zoveel online (porno, sexting), dat de eerste nieuwsgierigheid voorbij is. Bovendien, flirten kun je gemakkelijker doen als je iemand niet hoeft aan te spreken. Dus de **online wereld** heeft de fysieke wereld vervangen op dit vlak.
3. Jongeren worden **onzeker** van de beelden die ze zien via (sociale) media van zeer mooie vrouwen en mannen, of van de beelden van seks in porno.
4. De maatschappij (ouders, media, school) benadrukt **verantwoordelijkheid** voor je eigen leven en presteren om er een succes van te maken. Dit maakt dat jongeren serieus bezig zijn met hun toekomst en geen fouten willen maken. Alles moet meteen goed gaan. Ook relaties en seks.
5. Jongeren blijven **langer jong** tegenwoordig. Ze blijven langer thuis wonen, en dat maakt ook dat je minder snel iemand bij je laat slapen.
6. De verhoging van de **alcoholgrens** naar 18 jaar maakt het uitgaansleven voor jongeren onder de 18 minder interessant. Je komt clubs niet in, en je mag geen alcohol bestellen in cafés. Hierdoor gaan jongeren minder uit. En dat is bij uitstek de plek om te versieren en je eerste seksuele ervaringen op te doen.
7. Alles kan tegenwoordig. Je kunt porno kijken, je kunt condooms kopen bij de drogist. Seks is zo gemakkelijk, zo weinig verboden, dat het **niet interessant** meer is.
8. Er komen steeds meer mensen met een **niet-westerse achtergrond** in Nederland. Zij dragen de norm uit dat jongeren niet te vroeg met seks moeten beginnen, maar moeten wachten tot na het huwelijk.

1.4 Theoretisch kader: seksuele scripts

Een dialoog over de verschuiving van de leeftijd eerste keer seks uit een focusgroep met jongeren:

Deelnemer 1: 'Deze hypothesen gaan natuurlijk heel erg over een soort van algemeen beeld en concept. De eerste keer seks gebeurt natuurlijk gewoon... is voor iedereen anders en het gebeurt gewoon of zo.'

Deelnemer 2: 'Ja, dus het is lastig om die verbanden echt zo te leggen.'

Uit deze dialoog tussen twee jongeren wordt duidelijk waarom het vinden van verklaringen voor een verschuiving van de gemiddelde leeftijd een lastige zaak is: het is voor iedereen anders en het is voor mensen zelf niet duidelijk waarom de eerste seks bij hen juist op die leeftijd plaatsvindt. 'Het gebeurt gewoon ofzo'. En tegelijkertijd is er wel degelijk een norm, een script waar mensen zich onbewust naar voegen. Want op de vraag wat een goede leeftijd is om te gaan zoenen, zijn de deelnemers vrij unaniem: 13-14 is toch wel de leeftijd. En ook over de condities waaronder seks wel of niet goed is, komen veel opvattingen overeen. De vraag is dus of er de afgelopen vijf jaar iets veranderd is in die scripts. Hoe kan het dat de mediane leeftijd, de leeftijd waarop de helft van de jongeren iets gedaan heeft (getongzoend, gestreeld, geslachtsgemeenschap), in vijf jaar tijd meer dan een jaar verhoogd is? Die vraag ligt aan de basis van dit onderzoek.

Het theoretisch kader voor dit onderzoek wordt gevormd door de theorie van seksuele scripts (Simon & Gagnon 1984, 1986; Wiederman, 2005). Deze theorie werkt op drie niveaus: cultureel/historisch, interpersoonlijk en intrapsychisch. In de analyse van dit onderzoek focussen we op het interpersoonlijke: de normen en ideeën die jongeren samen hebben over wat goed/passend/toelaatbaar gedrag is. Scripts zijn in feite een ongeschreven sociaal contract die individuen voorschrijven wat gangbaar is, welk gedrag normaal is en hoe betekenis gegeven moet worden aan gedrag. Scripts zijn altijd aanwezig in de omgang tussen mensen en bepalen wat normaal is en wat afwijkend, en dus ook hoe mensen over elkaar oordelen. Seksuele scripts zijn zinvol voor jongeren omdat ze seksueel gedrag om hen heen beter kunnen plaatsen en beoordelen (Simon & Gagnon, 1986). Scripts worden aangeleerd en gecommuniceerd via leeftijdsgenoten die de scripts al omarmd hebben (Wiederman, 2005). Voor individuele jongeren kunnen scripts weliswaar een positieve impact hebben, doordat het onzekerheid vermindert hoe je je hoort te gedragen, maar tegelijkertijd beperken scripts de vrijheid van diegenen die verlangens hebben die afwijken van het (normatieve) script (Wiederman, 2005).

2 Onderzoeksdesign

2.1 Doel

Verklaringen vinden en onderbouwen over het verschuiven van de leeftijd waarop jongeren in Nederland starten met alle onderdelen van de seksuele carrière (van zoenen tot geslachtsgemeenschap).

2.2 Onderzoeksvragen

1. Welke sociale normen ervaren jongeren rondom de Eerste Keer (zoenen, strelen, seks), anno 2018?
2. Welke scripts beschrijven ze rondom de eerste keer?
3. Welke mogelijke verklaringen geven jongeren voor het verschuiven van de eerste keer?
4. Welke hypothesen vinden jongeren het meest overtuigend?
5. Zijn er verschillen in verklaringen tussen groepen te onderscheiden?

2.3 Methode en werkwijze

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden zijn focusgroepen bij uitstek de geschikte methode, omdat de geldende sociale normen te analyseren zijn uit het onderlinge gesprek tussen deelnemers (Morgan, 1998). In het gesprek tussen de deelnemers worden de normen en scripts duidelijk, die voor die specifieke groep gelden of onderling betwist worden. In het bespreken van hypothesen kunnen allerlei aspecten aan bod komen die een verklaring ondersteunen of ondermijnen, waardoor de onderzoekers inzicht krijgen in de gegrondheid van een verklaring in de dagelijkse realiteit van jongeren.

In dit onderzoek hebben vijf studenten Culturele antropologie aan de Universiteit Utrecht een bijdrage geleverd. Zij hebben gedurende drie weken de deelnemers voor vijf focusgroepen geworven en de focusgroepen uitgevoerd volgens de instructie van de onderzoeker. Ook hebben ze een analyse gemaakt van deze vijf focusgroepen, die mede als input voor dit rapport dienst heeft gedaan. Daarna zijn in samenwerking met Centrum1622 in Den Haag en Pantarijn in Wageningen de overige zes focusgroepen georganiseerd door de onderzoeker.

Elke focusgroep bijeenkomst was opgebouwd in drie fasen:

1. Exploreren scripts en normen:

Open gesprek, met als startvragen waar op doorgevraagd werd:

- Wat vinden zij zelf een goede leeftijd voor jongeren om te starten met zoenen?
- En met seks?
- Waar hangt dat mee samen?
- Hoe gaat dat meestal, de eerste keer? Met wie, waar, welke regels gelden er?
- Welke normen voelen ze in hun omgeving?
- Zien ze verschillen tussen jongeren om hen heen? Welke?

2. Exploreren verklaringen:

Open gesprek. Startvraag: waarom denken jullie dat de leeftijd waarop jongeren starten met zoenen en met seks ruim een jaar opgeschoven is, ten opzichte van 5 jaar geleden?

3. Toetsen en rangorde aanbrenge in hypothesen:

De facilitator heeft de acht hypothesen bij zich op papier en vraagt elke deelnemer er een te pakken, voor te lezen en zijn/haar mening te geven. Vervolgens laat de facilitator de rest aan het woord over dezelfde stelling. Men hoeft het niet eens te worden, het gaat juist om het gesprek over een hypothese. Uiteindelijk is de vraag aan de deelnemers om de stellingen samen op volgorde te leggen: de meest waarschijnlijke bovenaan.

2.4 Onderzoeksgroep

De verschuiving van de leeftijd is in de hele groep jongeren groot. Om een goed beeld te krijgen van mogelijke verschillende verklaringen voor deze verschuiving zijn zowel meisjes als jongens geworven, laag- en hoogopgeleid, in de leeftijdsgroep 16-25 jaar. Om te kunnen analyseren of er belangrijke verschillen zijn tussen jongeren, in mogelijke verklaringen, hebben we actief geworven naar diversiteit in gender, opleidingsniveau, seksuele diversiteit en culturele diversiteit en binnen/buiten de randstad. Dit resulteerde in:

- 11 focusgroepen.
- waar in totaal 47 jongeren aan deelnamen:
  - 24 mannen en 23 vrouwen.
  - 29 deelnemers waren bezig met het VWO, een universitaire of HBO opleiding, 18 deelnemers met een MBO opleiding.
  - De leeftijden van de deelnemers varieerden van 16 tot 25 jaar. Er waren 7 deelnemers van 16 of 17 jaar, 28 deelnemers tussen de 18 en 21 jaar en 12 deelnemers tussen de 22 en 25 jaar.
  - 16 deelnemers kwamen uit de randstad, 31 deelnemers kwamen niet uit de randstad.
  - 33 waren witte Nederlanders, 14 deelnemers hadden een migrantenachtergrond.
  - Er waren tien deelnemers openlijk niet-hetero (lesbisch, homoseksueel, biseksueel en fluïde).
  - Er is niet specifiek gevraagd naar religieuze overtuigingen, in sommige bijdragen van deelnemers was te horen dat ze zich identificeerden als moslim of christen.

Tabel 2 Kenmerken focusgroepen

Focusgroep	Aantal deelnemers
FG 1	5 vrouwelijke Universitaire studenten, wit, hetero, leeftijd 18-22, buiten randstad
FG 2	4 mannelijke MBO studenten, diverse culturele achtergronden, leeftijd 16-20, randstad
FG 3	4 vrouwelijke MBO studenten, Marokkaans/Iraakse achtergrond, leeftijd 16-20, randstad
FG 4	4 mannelijke MBO studenten, diverse culturele achtergronden, leeftijd 16-20, randstad
FG 5	5 vrouwelijke Universitaire studenten, wit, gay/straight, leeftijd 20-25, buiten randstad
FG 6	4 vrouwelijke MBO studenten, div. cult. achtergrond, leeftijd 16-20, randstad
FG 7	4 leerlingen VO (1 jongen, drie meisjes), wit, leeftijd 16-17, buiten randstad
FG 8	4 leden LHBT stud.ver. (3 jongens, 1 meisje), gay/flexibel, wit, leeftijd 18-22, buiten randstad
FG 9	4 HBO studenten (3 jongens, 1 meisje), wit, leeftijd 16-20, buiten randstad
FG 10	5 mannelijke studenten, wit, straight/gay/flexibel, leeftijd 20-25, buiten randstad
FG 11	4 mannelijke MBO studenten, wit, hetero, leeftijd 16-20, buiten randstad

2.5 Analyse

De geluidsopnames van de focusgroepen zijn alle elf uitgetypt en door de onderzoeker gecodeerd in het software programma MaxQDA. De analyse is gedaan volgens de methode van de constante vergelijking (*Constant comparison analysis*), oorspronkelijk ontwikkeld door Glaser en Strauss en goed toepasbaar voor analyse van focusgroepen (Leech en Onwuegbuzie, 2008). Deze analyse kent drie fasen (Strauss en Corbin, 1998):

1. *Open coderen van teksten*: Toekennen van codes aan stukken tekst die een bepaalde betekenis hebben.
2. *Axiaal coderen*: Groeperen van codes in categorieën.
3. *Selectief coderen*: Thema's toekennen die de inhoud van de te onderscheiden categorieën vormen, en hun onderlinge samenhang weergeven.

2.6 Ethische aspecten

Een ethisch principe in dit onderzoek is vanzelfsprekend dat deelnemers op geen enkele wijze schade kunnen ondervinden door deelname aan het onderzoek. Dit is in het bijzonder van belang omdat de onderzoeksgroep uit jongeren bestaat en het onderwerp sensitief is. De volgende ethische richtlijnen zijn daarom gehanteerd:

- *Leeftijd/kwetsbaarheid*: Deelnemers zijn boven de zestien jaar oud.
- *Consent*: (1) Jongeren worden geïnformeerd over het doel van de studie; (2) Aan de deelnemende jongeren wordt expliciet geïnformeerde toestemming gevraagd, door ondertekening van een schriftelijke instemming.
- *Respectvolle, veilige sfeer*: De begeleiders zijn competent in het creëren van een veilige omgeving, waarin respectvol en niet oordelend naar elkaar geluisterd wordt, niet respectvol gedrag wordt begrensd (bijvoorbeeld geroddel over anderen die er niet bij zijn) en emoties goed begeleid worden.
- *Anonimiteit*: Data worden gecodeerd en bewaard onder uitsluitend de code van de focusgroep. In elke vorm van geschreven of mondelinge reportage wordt zorgvuldig bekeken of quotes herleidbaar zijn naar een specifiek persoon. Er worden geen persoonsgegevens van deelnemers bewaard.

3 Seksuele scripts

Dat is denk ik ook het hele lastige aan dit onderwerp, als je jezelf als individu hebt en jezelf als individu binnen de groep en binnen onze maatschappij hangen er gewoon heel veel waarden en normen en ideeën aan zoenen en seks en zo. (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

3.1 Normen over seks

In de gesprekken tussen jongeren komen diverse sociale normen over seks naar voren (in de brede zin van het woord: van zoenen tot strelen tot geslachtsgemeenschap). Ze zijn te clusteren in:

- Wanneer is seks goed voor jezelf: je moet eraan toe zijn.
- Wanneer is seks goed tussen twee mensen: bij voorkeur in een relatie, het kan ook zonder, maar dan loop je risico op problemen.
- Normen vanuit ouders.
- Gendernormen rond seksueel gedrag.
- Heteronormativiteit.

Je moet eraan toe zijn

Deelnemers van de focusgroepen doen uitspraken waaruit blijkt dat de norm om aan seks te gaan doen is dat je 'eraan toe moet zijn' en 'je moet er zelf echt achter staan'. Deze norm biedt veel ruimte voor individuele verschillen. Wanneer je eraan toe bent, is immers helemaal aan jezelf. Maar het draait er wel om dat je niet toegeeft aan groepsdruk, maar autonoom bent en zelf de regie voert. Sommige jongeren voegen eraan toe dat je genoeg voorlichting moet hebben gehad om goede afwegingen te kunnen maken en erover te kunnen praten.

Je hebt mensen die op hun twaalfde al vet daaraan toe zijn, maar je hebt ook mensen die pas achttien zijn als ze daaraan toe zijn. (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Dan is het natuurlijk de vraag: waarom wil je het? Wil je het vanuit jezelf of wil je het vanuit een soort van groepsdruk? (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Wanneer is iemand er klaar voor? Dat weet je dus niet, want dat is heel persoonlijk. Maar ik zou zeggen: als iemand er klaar voor is, dan heeft diegene gewoon seksuele voorlichting gehad, is daar misschien open over naar vrienden en vriendinnen om het daar in ieder geval over te hebben, om dat gewoon te delen. Zeg maar, in mijn omgeving nu zijn mensen heel open daarover en kletsen daarover en dan kunnen we ook allerlei soort van problemen bespreken, maar ik denk dat als je jonger bent, rond de leeftijd van veertien of zo, dat je daar nog niet echt open over bent, dat je daar ook niet over kunt praten of spreken met je beste vriendinnetjes of zo, omdat dat misschien nog een beetje...ja, voor de één is het natuurlijk later, voor de ander eerder en dan heb je misschien weinig leeftijdsgenoten die dan ook daarover praten. (LHBT studenten, 18-22)

Seks: bij voorkeur in een relatie

De norm dat je beter seks kunt hebben in een relatie, dan als *one night stand* of scharrel, wordt in de meeste focusgroepen breed gedragen, onder zowel meisjes als jongens, hoog- en laagopgeleid. Dit maakt de seks meer bijzonder en heeft meer waarde, vinden de meeste deelnemers. Het wordt gekoppeld aan eigenwaarde (trots zijn op jezelf) en aan puurheid (jezelf bewaren voor de ware).

Het is zeker beter als jij het de eerste keer doet met degene van wie je echt houdt. Ik denk dat dat ook eh, later effect zal hebben op je seksleven. En ja, hoe dat eigenlijk in elkaar zit is meer van, eh, gewoon, hoe moet ik dat uitleggen? Ja, als jij seks hebt gehad met iemand die jou lief is, die speciaal voor jou is, dan zit dat beter in jou dan dat jij seks gaat hebben de eerste keer met een meisje die het toch met iedereen doet die ze gewoon tegenkomt. Misschien is de kans dan in ieder geval wat groter dat jij dan ook zo gaat doen met andere meisjes, dat jij veel makkelijker gaat worden en dit en dat en zo en zo. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

*Ja, natuurlijk is dat het ideaaltype.
Dat is ook je maagdelijkheid sparen voor iemand van wie je echt houdt, dat idee.
Of in ieder geval waarvan je denkt te houden.
Maar goed, dat is natuurlijk ook wel een vrij christelijk orthodox idee.
Zeker. (jongens, 20-25, hoogopgeleid)*

Voor een deel van de jongeren gaat het niet alleen om een relatie, maar om een huwelijk. Al deze jongeren geven aan dat hun geloof hierin een rol speelt. Ze brengen het niet als plicht, maar als een waarde.

Ik vind dat sowieso goed. Dat heeft wel met mijn eigen geloof te maken. Ik vind dat sowieso uiteindelijk, als je je daaraan houdt vind ik dat goed, want met je partner, dan is het echt iets, als je gaat trouwen is het echt iets nieuws. Dan is het niet van dat je al heel je leven alles hebt geprobeerd en dan...hier deel je echt, zeg maar, het is niet uit lust, zeg maar, echt uit pure liefde. Ik vind dat gewoon mooi om te zien, weet je, als dat gebeurt. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

Een kleiner deel van de jongeren vindt dat je ook wel seks kunt hebben zonder relatie, maar je moet wel eerlijk zijn over je bedoelingen. En natuurlijk moet het voor beide kanten vrijwillig zijn, zonder dwang, en plezierig. Al geven jongens aan dat dit nog niet maakt dat er geen problemen uit voortkomen, omdat meisjes soms andere verwachtingen hebben dan jongens:

*Ja, ik denk dat je het wel duidelijk kunt maken dat je gewoon...
Gewoon van tevoren de intenties laten zien.
Ja, dat je zegt: 'Ik wil niet echt een relatie.'
'Hier blijft het bij.'
'Hier blijft het bij.'
Maar heel vaak wordt dat niet gedaan, dus dan heeft die jongen er ook vaak geen inzicht in van hoe de situatie eigenlijk in elkaar zit. Dan ontstaat er meestal toch een soort conflict tussen de jongen en het meisje, omdat zij toch iets meer wil en hij ziet de situatie heel anders. Dus ik denk dat daar ook een beetje een grens tussen zit.
Ja, dat is dan meer miscommunicatie, dan machtsmisbruik. Zo zie ik het dan. (jongens, 16-20, laagopgeleid)*

Ook meisjes geven aan dat er problemen uit voort kunnen komen, als je seks hebt zonder serieuze relatie/verloving, maar ze geven het weer vanuit een ander perspectief:

Het heeft niet alleen te maken met de Islam. Kijk, een jongen kan heel anders lijken. Hij kan tegen jou zeggen: 'Jij bent mijn droomvrouw.' Je weet toch, zodat jij zover bent om te zeggen...heel vaak als meisjes seks hebben is het omdat ze denken dat ze gaan trouwen, aan de Islamitische kant. Dat ze denken: 'O ja, we gaan trouwen, ja, hij is het.' En dan eindstand skipt hij jou en dan zit jij met geen maagdelijkheid en de kans dat hij jouw naam vuil maakt, want jongens geloven jongens snel. Terwijl, jongens liegen best wel vaak. (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Normen vanuit ouders

Sommige jongeren gaven aan dat hun ouders duidelijke normen over seks stelden. Die normen verschilden voor jongeren, en hadden te maken met het opleidingsniveau en de cultuur van de ouders en hun opvoedstijl (streng/vrij).

Bij mij, dan doe ik het wel even persoonlijk, dan zei mijn moeder altijd: 'Nee, maak eerst je studie af, ga eerst je school doen, dan moet je aan vriendjes denken.' En ik weet zeker dat ze toen ook dacht: dan pas kan je aan seks denken. Maar dat zegt ze dan niet, maar dat weet ik dan wel. Dat neem je dan wel mee, maar of je daar wat mee doet, ja, dat is aan jezelf. Normen zijn er wel, ja.

'Je moet trouwen' of 'doe het later' of 'na je studie.' (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Gedernormen rond seksueel gedrag

In de alinea hierboven klonken al een aantal genderverschillen door, in de beleving van 'losse seks' zonder relatie/huwelijk in het vooruitzicht. In de focusgroepen komt veel naar voren dat er met verschillende maten wordt gemeten, als het gaat om seksueel gedrag van jongens en van meisjes. Vaak wordt door deelnemers de link gelegd met de reputatieschade die meisjes op kunnen lopen, terwijl dat bij jongens niet snel dreigt.

Dat is heel oneerlijk eigenlijk ook. Als een meisje bijvoorbeeld het al met vier verschillende jongens heeft gedaan, dan noemen wij haar gelijk al van: 'Wat een slet, echt een hoer' en als een jongen dat doet, bijvoorbeeld, dan zeggen we bijvoorbeeld: 'Hé, goed gedaan.'
Daar zit een verschil in. (jongens, laagopgeleid, 16-20)

Dit heeft niets met de Islam te maken, dit heeft gewoon met de cultuur eromheen te maken. Van jongens wordt meer geaccepteerd. Als een jongen seks heeft en hij zegt van: 'Ik heb seks gehad' dan is het gewoon van: 'Ah, je weet toch, hij was wild.' Als een meisje: 'O, joh, nou, succes met een man vinden.' (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Heteronormativiteit

Deelnemers die zich als homo, biseksueel of lesbisch identificeren, vertellen dat ze last hebben gehad van de heteronorm in hun omgeving. Ze hebben daardoor vaak langer gewacht met zoenen en seks met iemand van hetzelfde geslacht. Ook waren ze beducht voor de blikken van de omgeving. Ze geven aan dat dit voor lesbische meisjes minder sterk speelt dan voor homoseksuele jongens.

Maar ik denk ook wel dat het lesbisch zijn, dat wordt ook wel wat meer gezien als van: o, dat is eigenlijk wel stoer of zo, of: o, en heb je het nog nooit met een meisje geprobeerd? Terwijl, als je als man zegt van...Ja, ik denk dat lesbisch, dat het op die leeftijd misschien nog wat onschuldiger overkomt of zo.

Ja, gewoon vriendinnetjes, hand in hand.

Terwijl, als je homo bent, dan is het gelijk zo van: 'O, je bent homo.' Ja, ik weet niet. (LHBT studenten, 18-22)

3.2 Seksuele scripts

In de meeste focusgroepen werden enkele tot veel persoonlijke ervaringen uitgewisseld, ook al was van tevoren nadrukkelijk gezegd dat dit niet nodig was. In de introductie van het gesprek verduidelijkte de onderzoeker dat elke deelnemer zijn of haar persoonlijke ervaringen voor zich mocht houden, omdat de vragen gingen over opvattingen en wat zij om zich heen zagen gebeuren. Sommige groepen waren echter goede bekenden van elkaar en hadden duidelijk vaker ervaringen over seks met elkaar uitgewisseld. Vaak werden eigen ervaringen ingebracht om een mening te ondersteunen. Dit geldt zeker voor de seksuele scripts. Want de vraag naar hoe dat gaat, voor het eerst zoenen en voor het eerst seks, roept al snel op dat mensen reflecteren op hoe dat voor henzelf was.

Seksueel gedrag om positie in peergroep te krijgen/behouden

Ook al was in de focusgroepen de norm dat je alleen aan zoenen en seks moet beginnen als je er klaar voor bent, en dat het helemaal aan iedereen zelf is om dat te bepalen veel te horen, toch bleken ze zelf vaak aan zoenen begonnen te zijn omdat iedereen dat deed. Het was belangrijk erbij te horen en mee te kunnen praten. Deelnemers ontdekten tijdens de focusgroep dat ze van elkaar verschilden in welke norm er in hun directe omgeving heerste op de middelbare school. Dat gold voor zoenen, maar ook voor seks. Zoals duidelijk naar voren komt in dit fragment uit een focusgroep met hoogopgeleide meisjes (20-25 jaar):

Als je niet getongd had op een schoolfeest, dan hoorde je er echt niet bij, zeg maar. Dat was wel echt een ding.

Vooraf dat, denk ik, wat je omgeving doet. Kijk, bij ons op de middelbare school was het ook wel een soort van ding dat je, zeg maar, op je zestiende had bijna iedereen wel een vriendje of vriendinnetje om je heen en de logische vervolgstap was dan inderdaad dat daar seksueel actief werd gehandeld.

Bij mij dus helemaal niet. In mijn vriendenkring op de middelbare school was seks helemaal geen ding. Helemaal niet.

Niet per se in mijn vriendenkring, maar gewoon in de hele jaarlaag van mij, dat was echt zo'n jaarlaag waar dan naaktfoto's rondgingen. En een bangalijs. Dat mensen zich gingen aftrekken voor de webcam. Dus seks was echt wel een ding.

En ik denk dat het met seks ook wel heel erg te maken heeft, maar dat is hetzelfde ook met zoenen, in wat voor omgeving je zit. Als je een vriendengroep hebt waarin heel veel mensen al seks hebben gehad of misschien vaak na het uitgaan of zo met elkaar naar bed gaan, dan wordt dat voor jou ook een soort normaal of zo. Terwijl, je kunt ook een vriendengroep hebben met mensen die dat allemaal niet doen en die dat allemaal niet normaal vinden. Ik denk dat je daar ook heel erg door beïnvloed wordt.

Het gaat niet alleen over wat normaal is, over mee kunnen praten en erbij horen, maar ook over status. Zoenen en seksuele ervaring kan statusverhogend werken in een groep. Vooral jongens praten hierover in de focusgroepen, maar ook meisjes geven aan dat ze status kregen, doordat ze al 'verder' waren dan de rest.

Op het moment dat je dan gezoend had of zo of wel een seksuele handeling had gedaan, dan hoorde je ineens bij de populaire mensen, want dan was je al volwassener dan de mensen die dat nog niet hadden gedaan.

Het werkt statusverhogend inderdaad, heel erg. En sommige mensen gingen daar dus dan ook mee pochen van: 'O, maar ik heb al met vier meisjes gezoend,' dat je denkt: wauw, knap, je bent veertien. Achteraf dan denk je dat. Maar toen dacht je echt: wow, tof..

Ja, toen dacht je echt: wow, ja, precies.

...ik moet ook met iemand gaan zoenen, anders hoor ik er niet bij. (jongens, 20-25, hoogopgeleid)

Sommige jongeren vertelden dat ze zich eenzaam gingen voelen, als ze 'laat' waren, in vergelijking met hun peers. Ze ervoeren het als achterstand. Voor anderen was 'vroeg' zijn ook niet eenvoudig, ook dan was je een uitzondering.

Ik was zelf iets later dan wat ik net zei [als goede leeftijd, mc] en dat vond ik toen heel erg laat. Dat is helemaal niet laat, maar het idee wat pubers hebben is dat rond je zestien moet het ondertussen wel een keer bijna gebeuren. Tenminste, dat heerste heel erg bij mij op de middelbare school. (jongens, 20-25, hoogopgeleid)

Ik denk wel dat het moeilijker is op het moment als je buiten de normale range valt. Als jij zegt: ja, ik heb op mijn achtste al mijn eerste zoen gehad, dan denkt iedereen ook van: huh, what the fuck, wat voor seksueel wezen was jij op je achtste? (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Zoenen: allebei willen en dat aanvoelen

Random zoenen is het script dat veel terug komt in de focusgroepen: je moet iemand kennen en vertrouwen, maar er hoeft geen liefde aan te pas te komen. Je moet het allebei willen en je hoeft er niet over te praten, je moet kunnen aanvoelen of iemand het wil.

Ik denk eigenlijk over het algemeen wel kennen, ook al is het alleen één date of twee dates of is het een langere vriendschap of is het je buurjongen of is het je buurmeisje, ik denk wel dat je diegene ergens van kent wil diegene of wil iemand dan gaan zoenen. Dat denk ik wel.

Ik denk het ook. Hoeft niet per se lang, maar wel gewoon, je weet zijn naam en zo. Anders wordt het een beetje awkward (lacht).

Ik denk dat het ook aan aanvoelen ligt. Het moet wel van twee kanten komen. Ik denk als de één het niet wil en de ander wel, dan gaat de ander afknappen. Dus je moet wel een soort van kunnen aanvoelen dat beiden het willen. Ik denk dat daarbij oogcontact heel belangrijk is. Ik denk niet dat je per se gaat aankondigen: 'Hé, ik ga je nu zoenen.' Dus dat gaat een beetje vanzelf. (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Nou, je hoeft niet verliefd te zijn, maar ik denk wel dat je het niet uit groepsdruk of zo moet doen of omdat eh, iedereen van je vriendengroep al heeft gezoend, dat je dan maar denkt: o, dan moet ik ook maar iemand gaan zoeken. Ik denk wel gewoon een beetje uit je eigen, ja, dat je het zelf echt wilt. (meisjes, 18-23, hoogopgeleid)

Zoenen en uitgaan

In verschillende focusgroepen kwam het onderwerp uitgaan ter sprake, als het ging over beginnen met zoenen. Er werd verschillend over gedacht; of dat een logische koppeling was of niet.

Verschilt. Sommige mensen doen het al op een feestje en zo. Ik zou dat niet zo gauw doen, maar misschien andere mensen wel.

Ik wel (lacht)

Zij wel dus (lacht). Dus ik denk, wel op een plek waar dat kan, toch? Ja. (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Ja, want ik merkte wel bij ons, iedereen ging dan uit, vanaf zijn zestiende echt en vanaf zijn vijftiende stiekem, en dan was het altijd dat iedereen stond te zoenen aan het einde van de avond.

Voor mij was het wel echt alcohol. Ik had een jongen nog nooit gezien en volgens mij was dat één van de eerste feesten, bij de hockeyclub, en die stonden al een beetje bekend, omdat iedereen daar in die tijd stond te zoenen en zo. Toen dacht ik: ja, oké, dan doe ik dat ook wel (lacht). (meisjes, 18-23, hoogopgeleid)

Daten en flirten

Datingapps en social media hebben invloed op de seksuele scripts rond daten en flirten. In de ene focusgroep ligt de nadruk op de faciliterende rol van social media; flirten en daten wordt er gemakkelijker door.

Ik heb mijn vriendje wel in het echt ontmoet, maar de relatie ging aan via WhatsApp. Hij woont dan natuurlijk ook aan de andere kant van Nederland, maar oké (lacht). (..) Maar toen hebben we inderdaad ook veel gewhatsappt en daardoor ging het uiteindelijk aan. Dus ik kan wel zeggen dat de online wereld inderdaad het wel makkelijker heeft gemaakt om een relatie aan te gaan, tenminste, voor mij dan. (VO leerlingen, 16-17)

Tegenwoordig wordt iedereen versierd via Instagram of Facebook.

Datingsites.

Ja, ook.

Ja, dat gebeurt veel in jullie omgeving?

Ja.

Ja, ik kan me niet meer herinneren dat iemand...

Op straat is aangesproken of zo.

Ik wel (lacht).

Maar het gebeurt vaker dan dat je gewoon op straat wordt aangesproken of iets. En dat heeft denk ik ook te maken met een stukje onzekerheid. Ik denk dat jongens en meisjes, jongeren,

onzeker zijn om zomaar af te stappen op een jongen of meisje en die het dan gewoon via Insta of Facebook of Snapchat of wat dan ook doen. (meisjes, 16-18, laagopgeleid)

Met Instagram en zo, Snapchat, weet ik veel allemaal, Facebook, zo gaat het ook veel makkelijker. Je ziet gewoon bijvoorbeeld gemeenschappelijke vrienden, dit dat, o, bepaalde vrienden zijn ook bevriend met dit en dat, zo, ga je die toevoegen, dit dat. Dan start je een gesprekje van: 'Hé, waar ken je die of dat van.' En dan zit je zo in een gesprek met dat meisje en kan je zo doorgaan naar een nummer of wat dan ook. Het is steeds makkelijker geworden eigenlijk, ja. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

In andere focusgroepen komt naar voren dat datingapps kieskeuriger maken, want je hebt het gevoel dat er oneindig veel keus is. Veel jongeren benadrukken dat sociale media jongeren minder sociaal vaardig maken, zoals in onderstaand fragment ook benoemd wordt, jongeren 'verleren het' om echt met elkaar te praten.

Maar ik heb ook het idee juist doordat er zoveel online communicatie is, dat mensen het een beetje verleren in hoe je in het echt met elkaar praat, waardoor het ook zo is dat je...kijk, weet je, op WhatsApp durf je veel meer tegen elkaar te zeggen, juist omdat je elkaar niet kunt zien. En als iemand iets tegen je zegt wat je niet leuk vindt, dan druk je op een knop en dan leg je het weg en dan is het er niet meer, weet je wel, dan is het probleem weg. (VO leerlingen, 16-17)

Seks gekoppeld aan reputatieschade

In veel focusgroepen gaat het op een gegeven moment over reputatie. Vaak gaat het over de reputatie van meisjes als ze seks hebben gehad, soms over jongens. Ook maakt het uit waar je woont. In een grote stad heb je een ander script dan op het platteland, waar iedereen elkaar kent. De anonimiteit van de stad geeft meer vrijheid.

Want als je meer in een klein dorpje woont, dan word je misschien heel snel de buurtslet of zoiets genoemd en dan gaat het rond en dan is het van: 'O, dat is diegene die het doet met iedereen' en als je misschien in een grote stad woont, dan ben je misschien niet snel bekend of gaat er niet snel een gerucht rond. Dan ja, doe je het misschien ook wel iets sneller.

Voor je reputatie, zeg maar, dat je niet gezien wordt van...ieder weekend iemand anders en zo, op het gebied van seks. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

Op dit vlak spelen sociale media ook een grote rol. De angst dat seksueel gedrag bekend wordt is veel groter. In een focusgroep van hoogopgeleide jongens komt dit aan de orde nadat ze praten over de dubbele moraal:

Op het moment dat een meisje seks heeft gehad, dan is ze meteen een hoer, als ze het maar jong genoeg heeft gedaan of vaak genoeg heeft gedaan, terwijl mannen daar nog steeds wel om geprezen worden. Het is voor mannen nog steeds een soort van statussymbool als ze met veel vrouwen naar bed zijn geweest en voor meisjes word je nog steeds wel afgezet als een hoer.

Dat zeker en ook inderdaad dat als je dan bijvoorbeeld een naaktfoto naar iemand zou sturen dat dat meteen overal wordt gepubliceerd en dan ben jij het pispaaletje van de hele school. Dat is iets wat je absoluut niet wilt.

Ik denk wel dat het bijdraagt aan .. dat je langer wacht op iemand die je echt vertrouwt. Want nu, eerst was het zo, je vertrouwt iemand voor je eigen comfort, maar nu is het ook van: gaat diegene shit van mij online zetten? (jongens, hoogopgeleid, 20-25)

De eerste keer seks: romantisch en zeer belangrijk

In de focusgroepen was veel te horen dat de eerste keer seks heel bijzonder moet zijn. Dat moet je niet zomaar met iemand doen. Want je gaat je dit je hele leven herinneren. Soms reflecteerden jongeren ook op de druk die dit romantische beeld geeft, op de eerste keer seks.

'De eerste keer moet dan ook met iemand zijn die heel speciaal voor je is.' Maar dat is de eerste keer denk ik altijd wel. De eerste keer met wie je seks hebt kan je je denk ik altijd nog herinneren.

Ja, maar het moment is misschien speciaal, maar de persoon zelf niet.

Ja, de persoon wordt daardoor ook wel speciaal. Maar misschien dat moment, maar dan weet je dat nog niet echt. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

En voor de eerste keer denk ik dat er wel een soort van geromantiseerd beeld ontstaat. Dat had ik ook van...er wordt ook heel erg druk op gelegd zo van: 'Oh, dé eerste keer.' En er zijn heel veel verhalen en shit die zeggen van: 'Ja, en dan is het heel romantisch en dan doet hij lieve dingen.' In feite is dat waarschijnlijk helemaal niet waar en wordt het best wel kut, maar dat staat nergens. Snap je?

Ja, ik denk ook dat er een heel geromantiseerd beeld van is. En wat ik voor mezelf heel erg daarin heb gemerkt is dat je...ik had altijd best wel een soort van norm van: ik wil wel dan met een jongen die ik leuk vind of op wie ik verliefd ben, maar ja, toen kwam ik er dus achter dat ik ook niet op mannen viel, dus toen werd het...(lacht). (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Seks gekoppeld aan een langdurige relatie

Zoals de sociale norm in de vorige paragraaf al duidelijk maakt, zien veel jongeren seks gekoppeld aan een relatie. Dat geldt ook al voor de eerste keer seks.

Ik denk dat sommige mensen het niet erg vinden als ze inderdaad niet compleet gek zijn van die persoon of zo, maar dat ze gewoon in dat moment dat willen, maar dat zou ik zelf niet echt, nee...Kijk, als ik geen vriendje had zou ik het ook niet willen, zomaar gewoon random of zoiets. En op feestjes, omdat je dan ja, het is dan wel makkelijker om zomaar een eerste stap te zetten of zo, maar dan is het minder echt. (VO leerlingen, 16-17)

Meestal heb je een vriendinnetje of zo en dan zie je, je begint eerst natuurlijk met een beetje knuffelen, kusjes op haar wang, daarna kusjes op haar mond en dan, eh. Elke relatie gaat het misschien anders, maar hoe ik het zie misschien, ja, krijg je een moment dat je het wel kunt doen en gewoon seks met elkaar kunt hebben. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

Maar meestal wat ik meemaak van de eerste keer is dat mensen een relatie hebben voor langere tijd en dan gebeurt het.

Dat wel, dat is het meest voorkomend. (meisjes, 16-20, laagopgeleid)

Sommigen benoemen dat seks in een relatie met liefde te maken heeft en dat dat goed is, en sommigen benadrukken dat een relatie zorgt dat je je veilig kunt voelen. En dat is juist voor de eerste keer seks belangrijk, omdat jongeren daar hoge verwachtingen van hebben.

Wat ik in mijn omgeving heb gemerkt is dat, zeg maar, de relatie zorgt wel voor een veilige omgeving, als je voor de eerste keer seks wilt hebben. Maar als je dan even wacht tot het echt gewoon goed en veilig is, dat kan voor sommigen, tenminste, wat ik heb gemerkt met vrienden, kan het wel heel fijn zijn. Dat zijn ook vooral hetero's wel, by the way. (LHBT studenten, 18-22)

4 Verklaringen latere eerste keer

Ik vind het juist raar, want juist omdat je die technologieën hebt waar je gebruik van kunt maken, zoals Grindr, Tinder, weet ik wat allemaal wat je voor apps je nog meer hebt, dat het juist wat toegankelijker is geworden, dat mensen het juist misschien eerder doen, maar nu doen ze het later. Dat vind ik echt heel raar. (LHBT studenten, 18-22)

4.1 Verschuiving verrast jongeren

Uit het bovenstaande citaat spreekt duidelijk dat de meeste jongeren hun antwoord op de vraag hoe de verschuiving verklaard kan worden, niet paraat hadden. Ze hadden deze uitslag niet verwacht. De meeste deelnemers aan de focusgroepen gingen ervan uit dat jongeren steeds vroeger starten. Ze waren daarom als het ware al pratende aan het verkennen wat ze ervan dachten. Dit pratend denken blijkt bijvoorbeeld uit het onderstaande fragment:

Je zit met meerdere componenten, dat mensen bijvoorbeeld gewoon meer toegang hebben tot porno en sexting en ook een beetje bang zijn dat dingen uitlekken. Ik denk dat er veel wordt geroddeld heel snel en ook gewoon dat mensen wat minder gefocust zijn op seks per se of zo. (jongens, 16-20, hoogopgeleid)

Omdat het gesprek plaatsvond in een focusgroep ontstond er ook dynamiek tussen mensen. Het was soms een collectief zoeken naar antwoorden, waarin mensen elkaars zin afmaakten en er soms juist veel meningsverschillen waren. Ter illustratie van de collectieve zoektocht, een korte dialoog waar vier verschillende mensen aan deelnemen:

Ik denk ook dat de keuze veel groter is geworden. Vroeger toen de sociale media er allemaal nog niet was, nou ja, dan deed je het met iemand uit je dorp, want ja, die kende je allemaal. Maar nu is de keuze zo immens. Ik bedoel... (deelnemer 1)
Misschien zijn mensen wat kritischer geworden. (deelnemer 2)
Ja, dat denk ik wel. (deelnemer 3)
Wat langer wachten. (deelnemer 4)
Meer kieskeurig, inderdaad. (deelnemer 1)

4.2 Verklaringen voor verschuiven leeftijd

Allereerst is de open vraag gesteld aan jongeren wat zij zien als verklaring voor het verschuiven van de eerste keer. Hier kwamen een aantal verklaringen naar voren:

- Invloed van sociale media (angst voor roddel/slechte naam, online heeft offline wereld vervangen, porno geeft prestatiedruk).
- Onzekerheid door teveel nadruk op schoonheidsidealen/gefotoshopte beelden.
- Dat er druk op ligt dat je het zeker moet weten, voor de ware moet gaan.
- Het verhogen van de alcoholleeftijd.

Jongeren voegden daarnaast zelf als verklaring toe:

- Dat jongeren bewustere keuzes maken dan vijf jaar geleden, omdat ze betere voorlichting hebben gehad.
- Dat de puberteit is opgeschoven.

Deze input wordt hieronder beschreven. Als tweede stap zijn de acht hypothesen een voor een voorgelegd:

1. Jongeren zijn **conservatiever** geworden. Seks hoort thuis in een stabiele relatie, en doe je niet zomaar. De Eerste Keer moet dan ook met iemand zijn die heel speciaal voor je is.

2. Jongeren zien al zoveel online (porno, sexting), dat de eerste nieuwsgierigheid voorbij is. Bovendien, flirten kun je gemakkelijker doen als je iemand niet hoeft aan te spreken. Dus de **online wereld** heeft de fysieke wereld vervangen op dit vlak.
3. Jongeren worden **onzeker** van de beelden van zeer mooie vrouwen en mannen, die ze zien via sociale media, of van de beelden van seks in porno.
4. De maatschappij (ouders, media, school) benadrukt **verantwoordelijkheid** voor je eigen leven en presteren om er een succes van te maken. Dit maakt dat jongeren serieus bezig zijn met hun toekomst en geen fouten willen maken. Alles moet meteen goed gaan. Ook relaties en seks.
5. Jongeren blijven **langer jong** tegenwoordig. Ze blijven langer thuis wonen, en dat maakt ook dat je minder snel iemand bij je laat slapen.
6. De verhoging van de **alcoholgrens** naar 18 jaar maakt het uitgaansleven voor jongeren onder de 18 minder interessant. Je komt clubs niet in, en je mag geen alcohol bestellen in cafés. Hierdoor gaan jongeren minder uit. En dat is De Plek om te versieren en je eerste seksuele ervaringen op te doen.
7. Alles kan tegenwoordig. Je kunt porno kijken, je kunt condooms kopen bij de drogist. Seks is zo gemakkelijk, zo weinig verboden, dat het **niet interessant** meer is.
8. Er komen steeds meer mensen met een **niet-westerse achtergrond** in Nederland. Zij dragen de norm uit dat jongeren niet te vroeg met seks moeten beginnen, maar moeten wachten tot na het huwelijk.

Als laatste stap werd de deelnemers gevraagd de volgorde van de stellingen te bepalen, en een 1 te geven aan de meest plausibele stelling, een 2 aan die daarna etc. In de volgende tabel wordt duidelijk hoe de verschillende focusgroepen de volgorde van deze hypothesen hebben bepaald. Het laagste cijfer is dus de hoogst scorende hypothese, en wordt door de meeste deelnemers als aannemelijk gezien. Daarnaast is interessant dat er over sommige hypothesen heel verschillend gedacht wordt (invloed verhoging alcoholgrens), terwijl over andere hypothesen meer gelijk gedacht wordt (invloed online, langer jong blijven).

Tabel 3 Rangorde waarschijnlijkheid van hypothesen

Stelling	FG1	FG2	FG3	FG4	FG5	FG6	FG7	FG8	FG9	FG10	FG11	Totaal	Rank
Conservatiever	4	4	5	2	6	4	5	5	7	7	5	54	5
Online vervangt offline	6	1	3	4	2	2	3	4	3	3	2	33	2
Onzeker door beelden	1	7	4	7	3	3	2	2	4	4	4	41	3
Verantwoordelijk voor succes	2	5	2	3	4	1	1	1	2	6	1	28	1
Langer jong	5	6	8	5	7	6	4	7	5	5	3	61	6
Alcoholgrens	3	3	6	8	1	7	6	3	1	1	6	45	4
Niet interessant meer	7	8	1	6	5	8	8	6	8	2	7	66	7
Meer mensen niet-westers	8	2	7	1	8	5	7	8	6	8	8	68	8

Jongeren vinden de stelling over de nadruk op eigen verantwoordelijkheid en maakbaarheid het meest plausibel. Daarna volgt de impact van de online wereld, waardoor jongeren online contact leggen, informatie zoeken en flirten en minder offline daadwerkelijk contact zoeken. Op de derde plaats komt de hypothese dat jongeren onzeker worden door alle gefotoshopte beelden om hen heen en de nadruk op perfecte lichamen. En als vierde het verschuiven van de alcoholleeftijd. Of jongeren nu meer vonden dat seks in een relatie thuishoorde dan vijf jaar geleden, daar waren de meeste focusgroepen het niet mee eens. Het verband tussen langer thuis blijven wonen en later starten met seks vonden de meesten vergezocht, want je kon toch ook seks hebben bij je ouders thuis. Ook de

stelling dat seks niet meer interessant was, omdat je alles al online kon ervaren, werd vrij unaniem verworpen. De stelling die als laatste is geëindigd, dat er beïnvloeding plaatsvindt vanuit mensen met een migratie achtergrond, waar vaker een norm geldt dat je moet wachten met seks tot in het huwelijk, werd afgewezen omdat de invloed eerder andersom zou gelden, was de opvatting en omdat de norm rond seks in het huwelijk ook al vanuit Christelijke gemeenschappen in Nederland aanwezig was. Dus daarmee niets nieuws was.

4.3 Nadruk op succes en verantwoordelijkheid

Jongeren groeien op in een cultuur waarin veel nadruk ligt op de maakbaarheid en op het maken van de juiste keuzen om succesvol te worden. Er is weinig ruimte om risico's te nemen of fouten te maken. Er ligt een grote nadruk op eigen verantwoordelijkheid. Jongeren benoemen dat ze zich door voorlichting meer bewust zijn van de risico's en daardoor voorzichtiger worden. In een focusgroep met meisjes (16-18 jaar, MBO) wordt het zo verwoord:

Stel je voor, ik ga met een jongen chillen, je hebt ook voorlichting over loverboys en zo. Je gaat er nu twee keer over nadenken om iets te doen, omdat je al die voorlichting hebt gekregen van: 'Hé, moet ik dit wel doen?'

Ja, aan seks zitten ook nadelen: zwangerschap.

Klopt.

Ziektes.

Zit dat dan nu meer in het hoofd van jongeren dan vijf jaar geleden?

Ja.

Kan, dat ze wat alerter zijn daarvoor.

Aan de andere kant heeft de cultuur van succes als gevolg dat jongeren willen dat seks iets heel bijzonder is. Het moet significant, speciaal en perfect zijn, zoals een deelnemer verwoordt. Of zoals een meisje in een focusgroep zegt 'het legt de lat wel hoog':

Want op het moment dat je van iedereen hoort van: o ja, je moet er honderd procent achterstaan, weet je, ik denk niet dat dat honderd procent hoeft. En je moet er wel achterstaan, maar het idee van: ja, je moet er echt helemaal zelf voor kiezen en je moet het echt doen met iemand die je echt heel erg lief vindt, ik denk dat je daardoor de lat best wel hoog legt om iets te gaan doen. (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Ja, ik merk het ook heel erg. Ook de transitie die ik wel heb meegemaakt van: cool, met een paar jongens gezoend en nu is het zo van: 'Eh, o ja, ik heb met iemand gezoend.' 'Hoe heet hij? Mag ik een foto?' Ook vanuit mijn ouders heel erg en ook heel erg over keuzes en over hoe je er uitziet, alles moet eigenlijk in één keer perfect zijn en anders doe je niet goed mee aan de maatschappij. (meisjes, 18-23, hoogopgeleid)

Ik ben het hier wel heel erg mee eens, denk ik. Het is natuurlijk ook echt gericht op prestaties en ik denk dat er ook wel echt zoiets hangt van: de eerste keer moet speciaal zijn als je nog geen seks hebt gehad, zeg maar. Dus ik denk wel dat dat echt meespeelt van: alles moet significant en speciaal en perfect zijn, zeg maar. Ik denk dat het perfectionisme zeker gegroeid is. (LHBT studenten, 18-22)

Je hebt ook weer allemaal van die romantische comedy's en zo, dat je het idee hebt dat dat normaal is en dat als het niet zo is, dat je er niet aan moet beginnen of zo. Dat je een beetje een perfect beeld voor je ziet en dat als het niet zo loopt, dat je zo bent van: nou ja, weet je, dit is geen echte liefde of zo..

Ik denk dat het ook wel iets te maken heeft met dat je, eh, liefdesverdriet wordt wel echt heel benadrukt dat dat heel erg is en dat je dat echt totaal niet zou willen en daardoor gewoon echt niet te gehaast ergens in zou willen. Dus dan, wat jij zegt, dat ze misschien wel wachten op de ene.

Ja, precies. Gewoon die kans op teleurstelling proberen te vermijden. (VO leerlingen, 16-17)

Social media hebben hier ook invloed op, omdat de wereld groter is dan je directe leefomgeving. Dus ook het arsenaal aan mogelijke partners is groter. In sommige focusgroepen werd benoemd dat jongeren van nu kritischer zijn geworden, kieskeuriger. Dit ligt in feite in het verlengde van het idee dat alles perfect moet zijn.

De link tussen de cultuur van succes en social media is ook het 'maken' van je eigen profiel en daardoor jezelf profileren in de samenleving. Missers op het vlak van seks staan niet goed in je profiel. Jongeren geven aan dat ze een beeld van zichzelf creëren op social media, maar daardoor zich ook gedwongen voelen om dat beeld van geluk en succes op te houden. In een focusgroep van hoogopgeleide meisjes kwam dit nadrukkelijk aan bod:

Iedereen heeft zo'n online profiel, zijn eigen social media-karakter eigenlijk, om het zo maar te noemen, als je met iemand hebt gezoend, dan is het gewoon veel meer belangrijk: met wie dan? En dan is het gescreend worden. Vroeger, in de tijd van dat je nog moest sms-en, dan is het zo van: 'Hij heet Philip.' 'Maar heb je een foto?' 'Nee.' Toen was er net Hyves of zo, maar het is veel meer, ik denk dat dat hele social media gewoon heel erg is van: 'Ben je op Facebook? Wat is je uiterlijk?'

Hoe profileer je jezelf ook, dat is gewoon belangrijk.

Hoe profileer je jezelf, en dat is ook heel erg met dat social media, hoe de maatschappij je beïnvloedt hoe goed je moet zijn, want alles waarin je goed presteert staat op Facebook, maar alles wat niet goed gaat staat er niet op, en dat is heel vaak. Social media heeft echt invloed wel.

Als het slecht is, dan zet je die er misschien dan wel niet op, maar je weet van jezelf wel dat je zo ook kunt zijn.

Dus je creëert een beeld naar buitenwereld en daar word je eigenlijk dan...

Misschien nog wel onzekerder van dan...want iedereen denkt dat je zo bent, maar zo ben je helemaal niet. zoiets.

En dan wil je niet door de mand vallen.

Precies.

Consistent zijn. Belangrijk.

Het beeld wat je schept naar buiten, daar wil je consistent in zijn.

Ja, maar dat is moeilijk om, zeg maar, van jezelf een foto erop te zetten die misschien wat minder leuk is. (meisjes, 18-23, hoogopgeleid)

Sommige jongeren voegen daaraan toe dat wat je doet tegenwoordig allemaal sneller bekend wordt. Ook zonder dat je het zelf online zet. Er wordt sneller over je geroddeld. Het gevoel dat alles wat je doet, via social media traceerbaar is, maakt het zichtbaarder en daardoor kwetsbaarder. Dit versterkt het gevoel dat je je geen 'fouten' kunt veroorloven.

Misschien ook door social media en dat soort dingen, want je wordt snel ge-exposed, je krijgt snel een naam, mensen kunnen snel verspreiden wat jij doet en zo, en seks wordt wel gezien als taboe.

Ja, maar ook wat jij daarvoor zei van: als je seks hebt gaan mensen vaker slecht over je praten of ben je meteen vies. Als je die gedachten hebt als meisje, zou ik dan hebben, zou ik het gauw al niet doen. Dat je dan denkt: nee, dat wil ik niet. (meisjes, 16-18, laagopgeleid)

Tenslotte geven sommige jongeren aan dat er heel veel van hen verwacht wordt in deze samenleving, waardoor ze het gewoon erg druk hebben, en minder 'losbandig' kunnen leven.

Ik denk persoonlijk heel erg dat de prestatiedruk die er tegenwoordig is met de belasting van buitenaf, dus er wordt zowat van je verwacht dat je eh, als jongere én je studie doet én werkt voor je eigen centen, het liefst ook nog drie/vier keer per week sport, ook nog een sociaal leven hebt, dat jouw tijdschema samen met al die druk die daar bovenop komt zo groot wordt en dat jouw tijdschema zo vol komt te staan dat die vrijheid om te experimenteren misschien wel minder wordt. Dus dat dat in principe de hypothese wel zou bevestigen.

4.4 Online vervangt offline contact

Jongeren zijn het in alle focusgroepen erover eens dat sociale media ontzettend veel invloed hebben op hun omgang met elkaar. Ze zoeken elkaar minder op, maar regelen meer per app. Ze nemen minder tijd om samen te zijn en zelfs als ze bij elkaar zijn, zit iedereen veel op zijn/haar eigen telefoon. In diverse focusgroepen uiten jongeren hun frustratie over de grote rol die sociale media spelen in hoe jongeren met elkaar omgaan en hoe je in dat keurslijf mee moet, want anders mis je teveel.

Precies, ik heb nu 672 berichten. Ik bedoel, wie heeft er tijd om 672 berichten te gaan lezen? Ja, ik lees dat dan gewoon niet. Ik ben gewoon zo van: dat vind ik zonde van mijn tijd. Alleen, dan worden mensen dus gewoon boos op me, omdat ik het niet lees en dan mis ik, zeg maar, sociale dingen. Dan mis ik dingen die gebeuren in onze vriendengroep, omdat ik ervoor kies om niet zoveel aan social media te doen. Dus ik vind het echt heel vervelend dat het echt zo verschoven is, want dan krijg ik het gewoon niet mee.

Gisteren heb ik bijvoorbeeld een gesprek gevoerd met een vriendin van mij en zij zat ergens mee en nou ja, dat werd niet begrepen door iemand. Dus we hebben daar gewoon over zitten praten en toen stuurde ze me later een WhatsAppje dat ze het heel fijn vond om even gepraat te hebben. Terwijl ik zo was van: het moet toch vanzelfsprekend zijn ook dat het fijn was om te praten, waarom moet je me daar speciaal nog voor bedanken of zo? Nou ja, ik weet niet, zeg maar, echte gesprekken worden echt heel zeldzaam gezien of zo, dat je echt een goed gesprek met iemand hebt, omdat alles dus zo vluchtig is. Ik denk persoonlijk dat dat echt heel veel invloed heeft. Dat het echt heel naar is ook voor veel mensen. (VO leerlingen, 16-17)

Als het gaat om de invloed van sociale media op flirten en seks, lopen de meningen uiteen, zoals beschreven staat in de seksuele scripts. Aan de ene kant kunnen sociale media het leggen van contact en flirten vergemakkelijken, aan de andere kant is de kloof tussen online en offline heel groot, waardoor de drempel om 'echt' op iemand af te stappen alleen maar groter wordt. Zoals het meisje in onderstaand fragment benoemt, 'ze weten niet wat ze moeten zeggen, maar wel wat ze moeten typen'.

Maar ik moet zeggen dat ik social media ook wel echt een belangrijk aspect vind waarom seks naar een hogere leeftijd is gegaan, omdat alles in de virtuele wereld is. Het is allemaal via WhatsApp, allemaal via Facebook, allemaal via Instagram. Dus via een beeldscherm kan je allerlei dingen zeggen met allerlei emoji's, maar wanneer het er in het echt op aan komt, dan kan ik me voorstellen dat het voor heel veel mensen heel awkward is of ze weten niet wat ze moeten zeggen, maar ze weten wel wat ze moeten typen. En als het daar al begint, bij je weet niet eens hoe te communiceren of je weet niet eens hoe je normaal tegen elkaar moet doen, dan ja, laat staan als je seks wilt hebben. (meisjes, 16-18 laagopgeleid)

4.5 Onzeker door perfecte lichamen in (online) media

Meisjes in de focusgroepen waren het eens: de schoonheidsidealen die via vloggers en de 'Kim Kardashians' van deze wereld gepresenteerd worden, maken meisjes erg onzeker. Hieronder een groep die het duidelijk kan verwoorden.

En er zijn heel veel normen gekomen met Instagram. Ik hoor gewoon: 'O, ze ziet er zo uit, ah, dat meisje...'

Catfish.

Catfish of zij heeft grote billen of wow, ze heeft echt een mooi lichaam, o, haar make-up is echt mooi. Er wordt heel veel, nou, heel veel meiden zijn heel onzeker geworden daardoor en dan..

Ja, denken jullie dat meiden tegenwoordig onzekerder zijn?

Sowieso.

Ja.

Veel erger dan vroeger.

Het is echt extreem.

Onze make-up skills en zo, bijvoorbeeld, mijn moeder, wow, bijna nooit make-up, alleen soms een beetje mascara en zo. En wij hebben full face, nep alles (lacht).

Ja, want in de wereld zijn bepaalde beelden van wat, zeg maar, mooi is, wat goed is, terwijl dat eigenlijk niet zo hoort te zijn.

De meesten nemen dat als voorbeeld. (meisjes 16-18 laagopgeleid)

Dezelfde focusgroep maakt ook duidelijk wat de link is tussen onzekerheid over je lichaam en een latere start:

Ja, want ik zou niet met iemand afspreken als ik me lelijk voel, toch.

Of je durft niet. misschien wil je wel, maar dan ga je toch twijfelen van: maar misschien... vindt hij me lelijk.

Ja, wat ik net benoem, dat de normen en waarden in de maatschappij over jongens en meisjes en vooral hoe je er uitziet en hoe je moet zijn, dat dat ook allemaal zo vastgesteld is. Je kunt bijna niet jezelf zijn of je moet...

...je moet aan een bepaald iets voldoen wil je dan, check, goed zijn of wil je dan leuk zijn, want als je dit of dat niet hebt, dan ben je het net niet. Dat soort dingen.

Of ze is mooi, maar ze heeft geen billen. O, ze is mooi, maar ze heeft geen borsten.

Ja, je bent best wel naakt, weet je, als je seks hebt.

Juist.

Ook sommige jongens geven aan dat de beelden van ideale lichamen invloed op (andere) jongens hebben.

Ja, bijvoorbeeld, meiden gaan veel make-up dragen, omdat ze mooier willen lijken dan dat ze eigenlijk zijn of jongens die veel gaan sporten om het perfecte lichaam te krijgen. Dat zie je wel veel.

In sommige focusgroepen haasten jongens zich om te zeggen dat ze zelf niet onzeker zijn, waarmee ze uitdragen dat onzekerheid een teken van zwakte is – of iets van vrouwen. Dat spreekt bijvoorbeeld uit het volgende fragment:

Soms heb ik dat idee wel van: ja, moet ik ook zo gespierd zijn? Ik denk, uiteindelijk komt iedereen wel op een leeftijd waar je jezelf gewoon oké vindt en tevreden bent met jezelf.

Dat ligt eraan, man. Sowieso, sommige mensen zijn echt heel onzeker. Ikzelf ben echt zelfverzekerd, weet je. Mij boeit het sowieso niet, wat ik ook zie.

Er zijn inderdaad wel mensen die altijd onzeker zijn.

Maar sommigen zijn gewoon echt onzeker.

Ik denk dat dat bij vrouwen meer is dan bij mannen. Ik bedoel, vrouwen zijn sowieso wat onzekerder.

Nou, nu hebben mannen in porno volgens mij allemaal best wel een grote lul.

Ja, maar ik denk, mannen maken zich daar minder druk om dan vrouwen die bijvoorbeeld op Instagram allemaal modellen zien, dan denken ze: o, ik moet ook zo mager zijn, weet je. En zo ontstaat bijvoorbeeld anorexia, ik zeg maar wat. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

Meiden geven in verschillende focusgroepen ook aan dat pornobeelden remmend werken om aan seks te beginnen. Omdat het er heel heftig aan toegaat, prestatiedruk van uit gaat, en omdat er normen in zitten hoe je hoort te zijn.

Ja, misschien wel. Als jij ziet van: oh, dat gebeurt er allemaal en dat is allemaal wel heel heftig, kan ik me best voorstellen dat de grens, dat dat meer druk geeft van: oh, dan moet ik ook zo doen.

Zo presteren.

Mensen kunnen veel makkelijker aan hun behoeften voldoen op het internet of via een smartphone. Maar ook daarnaast, zeg maar als dubbele werking, dat je dan denkt: o, my god, het moet er allemaal zo uitzien, het moet allemaal zo.. (meisjes, 20-25, hoogopgeleid)

Sommige jongens denken daarentegen dat porno het hebben van seks juist bevordert, omdat je meer zin krijgt in seks. Ook al brengen anderen ertegenin dat porno een soort ideaalplaatje geeft, waardoor de praktijk tegenvalt.

Ik denk dat als jij juist porno kijkt, dat je dan juist misschien wel meer zin krijgt om het zelf echt te doen en te experimenteren hoe het nu echt is. Want als je het ziet, dat is natuurlijk heel anders als dat je het natuurlijk zelf doet. Vaak is het in de pornowereld ook best wel overdreven. Ze doen het wel echt, maar het is wel, zeg maar, minder realistisch. Dus ik denk dat je dan juist wordt getriggerd enigszins om het toch ook maar zelf te proberen, om misschien juist zelf ook over je onzekerheid te komen. (jongens, 16-20, laagopgeleid)
Ja, soms verwachten mensen ook iets meer van...dan kijken ze porno, hebben ze het nog nooit gedaan, en dan hebben ze het gedaan en dan is het van: nou, ik had er wel wat meer van verwacht.

Ik denk wel dat het remt. Porno is echt het ideale beeld, wat hij ook zei. Je ziet daar bijna nooit, zeg maar, dikke mensen, zeg maar. Of ja...

Soms wel.

Ja, soms wel, maar meestal is het echt het ideale beeld, gewoon dat je denkt van: oké, die passen perfect bij elkaar of dat ziet er gewoon goed uit. Dus dat je dan wel een beeld krijgt van: o...dat het voor jezelf dan heel erg tegen kan vallen, omdat je dan zelf niet zo bent als diegene, zeg maar. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

4.6 Verhoging alcoholgrens

Uitgaan is voor veel jongeren een plek waar ze voor het eerst gaan zoenen, gaan flirten en versieren. Door de verhoging van de alcoholleeftijd, komen jongeren pas op latere leeftijd binnen in uitgaansgelegenheden. Met name hoogopgeleide jongeren brengen dit naar voren, opvallend veel laagopgeleide jongeren zeggen dat ze toch wel aan alcohol komen en dat feestjes op sportverenigingen, thuis of elders net zo goed gelegenheid bieden om te iemand te versieren.

Ja, ik denk dat het daar echt mee te maken heeft, dat je gewoon als jongere veel minder snel in de sferen komt van uitgaan en drinken en dat daar gewoon heel veel van die seksuele spanningen ontstaan. (meisjes, 18-23, hoogopgeleid)

.. want je kunt aan alles komen nog, via ouders, broers, weet ik veel, die op een feestje bijvoorbeeld alcohol haalt of je kent vast wel iemand die ouder is dan achttien en op het feestje aanwezig is. En dan eh, ja, als je dronken bent, dan komen er vanzelf dingen bij, zeg maar, op seksueel gebied. (jongens, 16-20, laagopgeleid)

5 Conclusies

In de verhalen van de jongeren komen seksuele normen en seksuele scripts naar voren die bekend zijn uit internationale studies (Ferrero Camoletto, 2011, Masters, Casey, Wells, and Morrison, 2013, Sakaluk et al, 2013). Starten met zoenen en andere vormen van seksueel gedrag heeft veel te maken met wat leeftijdgenoten doen. Jongeren willen er graag bij horen en meepraten en seksueel gedrag kan je status in de groep versterken. Er gelden duidelijke gendernormen voor hoe meisjes en jongens zich moeten gedragen. De dubbele seksuele moraal maakt dat seksueel actief zijn voor jongens statusverhogend is en voor meisjes riskant. Tegelijkertijd is gezoend hebben en seks hebben met je vriendje ook voor meisjes statusverhogend en maakt het dat ze mee kunnen praten, mits ze zich niet over de grens begeven van 'slet' (die per subgroep verschillend ligt). Datingapps en sociale media zoals Facebook en Instagram maken het gemakkelijker om contact te leggen en te flirten online. Tegelijkertijd zijn de normen rond seks en zeker over de eerste keer (geslachtsgemeenschap) niet losser geworden. Jongeren hechten veel waarde aan de eerste keer. Het is niet zomaar iets, het moet heel speciaal zijn. De eerste keer geslachtsgemeenschap willen en hebben jongeren vaak in een relatie. Dit komt voort uit de wens om seks en liefde te koppelen, maar ook omdat een relatie veiligheid biedt. De verklaring voor de latere start komt daarom niet direct uit een verschuiving in seksuele scripts. Want ondanks de mogelijkheden die datingapps en sociale media bieden, gaan jongeren (over het algemeen) niet voor losse contacten om seks mee te hebben. Dus er kan wellicht meer, maar er 'mag' niet meer.

Er zijn echter drie bredere verschuivingen die interacteren met deze scripts, die wel veranderd zijn:

1. Cultuur met nadruk op succes en eigen verantwoordelijkheid

Jongeren hebben sterk het gevoel dat ze zelf verantwoordelijk zijn om van hun leven een succes te maken. Ze ervaren druk van ouders en maatschappij om goede keuzes te maken en niet te falen. Ook rond seks wordt benadrukt dat je goede keuzes moet maken. Je moet niet stuntelen, niet afgaan, niet zwanger worden. Er is veel 'victim blaming' als iemand blundert, bijvoorbeeld als er een blote foto de ronde doet. Door sociale media is ook veel zichtbaarder wat je doet. Met name meisjes geven aan dat ze bang zijn dat ze 'exposed' worden, dat er beelden of informatie over hen online komt. Hier mengt de dubbele moraal zich met sociale media en de cultuur van succes. Je wordt erop afgerekend als je je als meisje te vrij gedraagt.

Daarnaast gebruiken jongeren sociale media om aan peers te laten zien hoe leuk ze het hebben en hoe mooi ze zijn, door sexy foto's op *Instagram* te zetten en hun populariteit te laten zien door het aantal vrienden of volgers. Tegelijkertijd roepen deze beelden uit hun sociale netwerk veel onzekerheid bij jongeren op, doordat ze zich steeds vergelijken met de 'perfecte levens' van hun peers en met de mooie lichamen van beauty vloggers en andere online celebrities. Deze onzekerheid en angst om te falen, remt de seksuele start.

2. Sociale media vervangen gewone ontmoeting

Jongeren besteden veel tijd op hun smartphone. Hun taal om met elkaar om te gaan, is steeds meer een digitale taal. Online kun je veel seksuele informatie en beelden vinden en flirten kan ook via Whatsapp. Je loopt minder risico op 'akward stilttes' en afwijzing. Het is gemakkelijker om te typen, dan te praten, stellen de deelnemers. Dit maakt wel dat de stap om fysiek contact met iemand te hebben, te zoenen bijvoorbeeld, groter wordt. 'Je bent wel echt naakt als je seks hebt', stelt dan ook een deelnemer.

3. De alcoholleeftijd is verhoogd en daardoor gaan jongeren later uit

Voor sommige jongeren hoort uitgaan bij starten met zoenen en exploreren van seksueel gedrag (zoals close dansen, schuren, strelen onder kleren). De verschuiving van de leeftijd waarop jongeren alcohol kunnen krijgen, heeft als gevolg dat het uitgaansleven voor deze jongeren later start. Dit is een verklarende factor voor de latere start met zoenen, voor hoogopgeleide jongeren. Laagopgeleide jongeren gaven daarentegen aan dat ze toch wel aan alcohol komen en zelf feestjes geven, waar ook volop gezoend wordt.

Natuurlijk is er veel diversiteit in de groep jongeren. Toch hebben alle jongeren met bovenstaande drie fenomenen te maken: de cultuur van succes is in de gehele samenleving aanwezig, van

onderwijs tot Youtube vloggers. Er zijn nauwelijks jongeren zonder smartphone, zonder Whatsapp en 'Insta' te vinden anno 2018 in Nederland. En ook al komen sommige jongeren wel aan alcohol en kun je ook zoenen bij iemand thuis, de leeftijd waarop jongeren gaan drinken is door het beleid omhoog gegaan en uitgaan gebeurt later dan voorheen. Dit onderzoek is een kleinschalig onderzoek, onder 47 jongeren. Dat is een kleine groep om uitspraken over verschillen tussen jongeren op te baseren. Wat wel duidelijk naar voren komt, zijn verschillen tussen effecten van sociale media en een cultuur van succes op meisjes en jongens. Meisjes geven veel meer aan dat ze last hebben van onzekerheid, door vergelijking met 'perfecte' modellen en foto's van peers op Instagram. Ook zijn meisjes meer beducht voor reputatieschade, door de verspreiding van foto's en geruchten. Uit deze studie komt naar voren dat de onderliggende stereotype gendernormen versterkt worden door sociale media, en belemmerend werken voor de seksuele vrijheid van meisjes. De gendernormen hebben ook impact op jongens, maar ze leiden voor jongens eerder tot het niet willen uiten van onzekerheid. Uit *Seks onder je 25ste* is daarnaast bekend dat er relevante verschillen zijn tussen seksuele scripts van homoseksuele en heteroseksuele jongens: homoseksuele jongens maken meer gebruik van datingapps dan heteroseksuele jongens en hebben meer 'losse' seksuele contacten. Deze informatie kwam echter niet naar boven in de focusgroepen. Wel gaven homoseksuele jongens aan dat ze meer last hadden van sociale stigma's dan lesbische meisjes.

De latere seksuele start kan als symptoom gezien worden voor een veel bredere culturele ontwikkeling in de samenleving, richting individualisering en maakbaarheid van succes. De druk die dit op jongeren legt, is groot. Dat jongeren later beginnen aan seks is geen probleem op zich en de verschuiving van gewoon contact naar contact online betekent ook dat een deel van de seksuele ontwikkeling van jongeren zich daar af speelt. Flirten en uitproberen of je interesse wekt, kun je ook online. Bovendien biedt de grotere online wereld voor jongeren die buiten de heteronorm vallen of om andere redenen geen aansluiting hebben bij hun klasgenoten, meer mogelijkheden om contacten aan te gaan. Maar het onderzoek laat ook de minder aangename kanten van de online wereld zien: de angst voor exposure, de druk om je te moeten profileren, de onzekerheid door het vergelijken met zeer succesvolle peers en perfect uitziende modellen en de grotere drempel om 'in het echt' op iemand af te stappen. En juist van die fase, van 'akward' stiltes, gestuntel met zoenen tot de eerste verkering, leren jongeren hoe relaties werken en wie ze zelf zijn daarin. Ze kunnen al doende reële verwachtingen krijgen en zelfvertrouwen opbouwen, voor hun latere relaties. Dat dat proces een jaar opschuift, is natuurlijk geen enkel probleem, maar dat wordt het wel als ze de taal of het zelfvertrouwen missen om dat pad op te gaan.

Literatuur

- Ethier K.A., Kann L., and T. McManus. (2018) Sexual Intercourse Among High School Students – 29 States and United States Overall, 2005–2015. *MMWR Morb Mortal Wkly Rep* 2018;66:1393–1397. <http://dx.doi.org/10.15585/mmwr.mm665152a1>.
- Ferrero Camoletto, Raffaella (2011). Sexual Beginners: Accounting for First Sexual Intercourse in Italian Young People's Heterosexual Biographies. *Sex Education* 11 (3): 315–25.
- Graaf, H. de, Nikkelen, S., Van den Borne, M., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.
- Leech, N.L., and Onwuegbuzie, A.J. (2008). Qualitative data analysis: A compendium of techniques for school psychology research and beyond. *School Psychology Quarterly*, 23, 587–604.
- Lindberg, L. and Boyer, J. (2018). High schoolers are waiting longer to have sex – let's give them the information they need. *Guttmacher Institute*, 11 January 2018.
- Masters N.T., Casey E., Wells E.A., and Morrison D.M. (2013). Sexual Scripts among Young Heterosexually Active Men and Women: Continuity and Change. *Journal of Sex Research* 50 (5): 409–20.
- Morgan, D.L. (1998). *The focus group guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ridder, Sander de (2017). Social Media and Young People's Sexualities: Values, Norms, and Battlegrounds. *Social Media + Society* 1–11.
- Sakaluk, John K., Leah M. Todd, Robin Milhausen, Nathan J. Lachowsky and Undergraduate Research Group in Sexuality (URGIS) (2013) Dominant Heterosexual Sexual Scripts in Emerging Adulthood: Conceptualization and Measurement, *The Journal of Sex Research*, 51 (5): 516-531.
- Simon, W., & Gagnon, J.H. (1986). Sexual scripts: Permanence and change. *Archives of Sexual Behavior*, 15, 97-120.
- Simon, W., & Gagnon, J.H. (1984). Sexual scripts. *Society*, 22, 53-60.
- Strauss, A., and Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Twenge, Jean M. (2017). Have Smartphones Destroyed a Generation? The Atlantic. <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2017/09/has-the-smartphone-destroyed-a-generation/534198/>.
- Twenge, Jean M. (2017) *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood*.
- Valkenburg, Patti (2014). *Schermgaande jeugd*. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker.
- Wiederman, M.W. (2005). The gendered nature of sexual scripts. *The Family Journal*, 13, 496-502.

Publieke debat/ kranten over latere eerste keer:

- Houwelingen, Hanneke van en Peter Winterman (2017). Jongere is te druk met Netflix en begint later aan seks. AD, 19 juni 2017 <https://www.ad.nl/binnenland/jongere-is-te-druk-met-netflix-en-begint-later-aan-seks~ac2c870c/>
- Leter, Ruben (2018) Liever online contact dan face-to-face: wat doet dat met jongeren? Vrij Nederland, 5 maart 2018.
- Pel, Anne-Fleur (2017). Jongeren doen steeds later aan seks door porno. Metro, 2 Oktober 2017
- Vissers, Petra (2017). Pubers willen hetzelfde, maar beginnen later. Trouw, 25 juni 2017 <https://www.trouw.nl/home/pubers-willen-hetzelfde-maar-beginnen-later~a4726fb1/>.